

1807'DE RUSLARIN VE İNGİLİZLERİN OSMANLILARLA YENİDEN MÜNASEBET KURMA TEŞEBBÜSLERİ

Fehmi İsmail

Bu makalede 1806-7'de Rusların Eflâk ve Boğdan'ı işgalinden ve İngilizlerin Çanakkale-Boğazı'na saldırıp İstanbul'u tehdid etmelerinden sonra Osmanlılarla yeniden münâsebet kurmak için yaptıkları ilk teşebbüslerden bahs edilecektir.

Jena ve Auerstädt savaşlarından sonra Fransızlar Prusya'nın ve Polonya'nın büyük bir kısmını işgal edip Rus sınırına dayanmışlardı. Böylece Prusya'ya yardım etmek amacıyla savaşa hazırlanan Ruslar 1806-7 kışında Fransa'nın bütün gücüne tek başlarına karşı koymak zorunda kalmışlardı. Prusya'nın orduları bir biri ardınca Fransızlara teslim olduklarından Rus ordularına katılacak ancak 15.000 kişilik bir kuvvetleri kalmıştı. Bu nazik durumda başka devletlerin yardımını sağlamak veya tarafsızlıklarını temin etmek Rusya için de, Fransa için de zarûrîydi. Fransız-Rus çatışması üzerinde, Avusturya ile Bâbîâlî'nin tutumlarının bilhassa mühim etkileri olacağı muhakkaktı. Avusturya, Rusya ile ittifak yapıp Fransa'ya karşı harb açarsa Prusya ve Polonya'da bulunan Fransız ordusu müşkil duruma düşecek, hem iki cephede savaşmak zorunda kalacak hem de erzak ve cephaneye yolları kesilmiş olacaktı. Böyle bir durumda Fransızlar büyük bir ihtimâle yenileceklerdi. Diğer taraftan Ruslarla harb hâlinde bulunan Osmanlılar Fransızlarla işbirliği yapıp Rusların sol kanadına saldırırlarsa, onları müşkil duruma düşürebileceklerdi.

Bu durumda Rus hükümeti Avusturya'nın Fransa aleyhine Rus-

Fransız harbine iştirâkini sağlamak için 1806 sonlarında Napoleon'un şahsî düşmanı olan Korsikalı Pozzo di Borgo'yu Viyana'ya gönderip çeşitli diplomatik teşebbüslerde bulundu. Diğer taraftan Fransız hükûmeti Rus-Avusturya ittifakını önlemeğe ve Avusturya'nın tarafsızlığını temine çalıştı. Her iki tarafın da baskısı altında kalan Avusturya hükûmeti, Fransa'ya karşı beslediği düşmanlığa rağmen, harbi göze alamayıp vakit kazanmağa çalıştı ve nihayet Avrupa'da genel bir sülh sağlamak gayesiyle bir kongre toplanmasını ve Avusturya'nın muhârib devletler tarafından arabulucu olarak kabul edilmesini teklif etti¹. O sırada ne Napoleon ne de Rus hükûmeti sülha taraftardı. Ancak hiç biri sülhu reddetmekle suçlanmak istemiyordu. Avusturya'nın teklifini kabul etmek Napoleon'un işine geliyordu. Napoleon Avusturya'nın tavassutuyla sülhun temin edilebileceğine inanmıyordu, fakat Avusturya arabulucu sıfatıyla faaliyette bulunduğu müddetçe Fransa aleyhine ittifak yapıp ona saldıramıyacaktı. Neticede Napoleon Avusturya'nın tavassutunu kabul edip vakit kazanmağa çalıştı. Rusya da, Avusturya hükûmetinin tavassut teklifinde bulunurken verdiği gizli teminata güvenerek bu teklifi kabul etti. Avusturya hükûmeti tavassut teklifini Fransa aleyhine atılmış ilk adım olarak izah ediyordu; çünkü ona göre Napoleon kendisinden talep olunacak şartları kabul edemeyecek ve neticede Avusturya müttefik devletlerle birlikte Fransa aleyhine harb açmak zorunda kalacaktı.

Napoleon bir yandan harb hazırlığı ile meşgul olurken, bir yandan da Bâbîâlî ile Rusya ve İngiltere aleyhine tedâfüî ve tecâvüzî bir ittifak yapmağa çalışıyordu. Rusya'nın ilân-ı harb etmeksizin Eflâk ve Boğdan'ı işgâli, Bâbîâlî'yi Fransa'ya epeyce yaklaştırmıştı, hattâ 1806 Aralık ayının son günlerinde Mehmed Emin Vahid Efendi Fransızlarla bir ittifak yapmak göreviyle Fransız karargâhına gönderilmişti. Sir John Duckworth kumandasında bir İngiliz filosunun Çanakkale-Boğazı'ndan geçip İstanbul'u tehdit edişi Osmanlıları Fransızlara daha da yaklaştırmıştı. Ancak, Vahid Efendi'nin Fransızlarla ittifak hususunda yaptığı müzakerelerden anlaşıldığı üzere, Osmanlılar, kendilerini doğrudan doğruya ilgilendirmeyen umumî Avrupa çatışmasına katılmak istemiyor, tecâvüzî bir ittifaka

yanışmayıp, sadece Rusya'ya karşı, mahdut, tedâfüî bir ittifak teklif ediyorlardı².

Osmanlı-Rus harbinin devamı Rusları iki cephede savaşa zorlayıp, bütün güçlerini Fransızlara karşı kullanmalarına mâni olacağı gibi, Avusturya ile işbirliği yapmalarına da engel olabilirdi. Bu hususu çok iyi kavriyan Rus hükûmeti daha Kasım 1806 da Pozzo di Borgo'yu Viyana'ya gönderirken Avusturya hükûmetine bâzı teminatta bulunmayı uygun bulmuş, Eflâk ve Boğdan'ı ilhak maksadıyla değil, Bâbîâlî'yi Rusya'ya karşı olan taahhütlerini icraya mecbur etmek için istilâ ettiğini belirtmişti³. 1807 yılı başlarında Osmanlılarla yeniden münâsebet kurmak Ruslara elzem görünüyordu. Rus hükûmeti bu gayeyle İngiliz elçisi Sir Charles Arbuthnot vasıtasıyla Osmanlılara bâzı tekliflerde bulunmayı kararlaştırmıştı. Arbuthnot'un İstanbul'dan ayrıldığını öğrenen fakat Duckworth kumandasında bir İngiliz filosunun İstanbul'u tehdit etmiş olmasından henüz haberi olmayan Rus hükûmeti Pozzo di Borgo'yu doğrudan doğruya Bâbîâlî ile temasa geçip sülh müzakeresine girişmekle görevlendirdi.

12/24 Mart 1807'de Rus Dışişleri Bakanı General Budberg, Pozzo di Borgo'ya Osmanlılara kabul ettirmek istediği yedi maddeden müteşekkil bir ön barış anlaşması tasarısı gönderdi⁴. Bu tasarının birinci maddesi iki devlet arasında mevcut anlaşmaları teyid edip, bunlara sâdik kalınmasını şart koşmaktaydı. İkinci maddeye göre, Dalmaçya'nın Fransız tasarrufunda oluşu Avrupa'daki Osmanlı topraklarının emniyetini tehdit ettiği gibi, Rusya için de devamlı bir tehlike teşkil ediyordu. Dolayısıyla bu durum Rusya ile Bâbîâlî arasındaki sülhun devamını da tehlikeye düşüreceğinden, iki devlet Dalmaçya'yı Fransız tasarrufundan çıkarmak için ellerinden geleni yapmalı ve bu toprakların istikbâlini birlikte kararlaştırmalıydı. Üçüncü maddeye göre, Bâbîâlî İngiltere ile ittifakını yenileyecek ve

2 Geniş bilgi için bk. İsmail, F., *The diplomatic relations of the Ottoman Empire and the Great European Powers, 1806-1821*, (doktora tezi, Londra Üniversitesi, 1975), 93-100; Puryear, V.J., *Napoleon and the Dardanelles*, (Berkeley, Calif., 1951), 154-55, 171-75.

3 Budberg'in Pozzo di Borgo'ya verdiği 14/26 Kasım, 1806 tarihli talimat, *Vneshnyaya Politika Rossii XIX i nachala XX veka*, linci seri, 8 cilt, (Moskova, 1960-72), III, 375-78. (Aşağıdaki notlarda VPR olarak gösterilecektir.)

4 Bu anlaşma tasarısı 17 Mayıs 1807 de Londra'daki Rus elçisi Alopeus tarafından İngiliz hükûmetine tevdi edilmişti, bk. Public Record Office, Foreign Office Papers 65/69 (Aşağıda PRO.FO. olarak kısaltılmış şekilde gösterilecektir.)

1 Geniş bilgi için bk. Butterfield, H., *The peace tactics of Napoleon, 1806-1808*. (Cambridge, 1929), 113-173.

Rusya İngiltere ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti edecekti. Dördüncü madde, Bâbüâli'nin bu şartlara uymasından emin olmak için, Rusya ile Fransa arasında sülh yapılıncaya kadar, Hotin ile Bender kalelerinin Rus işgâli altında kalmalarını ve iki hükümdar tarafından bu ön anlaşma tasdik olunduktan sonra iki devlet tarafından Yaş'a murahhaslar gönderilip nihai bir anlaşmanın müzâkeresini âmirdi. Beşinci madde, Sırbistan'ın Bâbüâli'ye bağlı bir prenslik olarak tesisini ve Sırp tarafından kayd-ı hayat şartıyla seçilip Sultan tarafından tasdik edilen bir prens tarafından idâre edilmesini şart koşuyordu. Altıncı maddede Osmanlı-Rus anlaşmalarında tesbit edilen ve bilhassa 1802 tarihli hatt-ı şerifle Eflâk ve Boğdan'a tanınan imtiyazların yürürlükte sayılması ileri sürülüyordu. Boğdan Prensi Aleksander Murusi görevinden kendi isteğiyle ayrılmış olduğundan Bâbüâli tarafından onun yerine Boğdan prensliğine atanan Prens Skerlet Kalimachi Boğdan Prensi olabilirdi. Fakat Prens Konstantin İpsilanti'nin görevine iâde edilmesini ve adı geçen hatt-ı şerif tarihinden başlayıp yedi sene doluncaya kadar Eflâk Prensi olarak kalmasını Osmanlılar kabul edecekti. Eflâk'ı Tuna'nın sağ kolundaki komşularının tecâvüzlerine karşı korumak için, masraflarının üçte biri Boğdan prensi tarafından karşılanmak üzere, Prens İpsilanti'nin 4-5,000 asker beslemesi de şart koşuluyordu. Yedinci madde bu ön anlaşmanın imzalanmasıyla karada ve denizde çarpışmalara son verilmesini ön görmekteydi.

Rus hükûmeti birinci ve ikinci maddelere bilhassa önem veriyordu. Birinci madde, Rus harb gemilerinin Boğazlardan geçme hakkını ve Eflâk ve Boğdan imtiyazlarını yenileyecekti. İkinci madde ise stratejik bir bölgenin Fransızların elinden çıkmasını sağlayacaktı. Osmanlılar harbe girmek istemedikleri takdirde, Ruslar Dalmaçya'yı Fransızlardan kendi başlarına almağa hazırıldılar; ancak bu durumda Osmanlıların kendilerine her türlü kolaylığı göstermelerini (meselâ Rus ordularının Osmanlı topraklarından geçmesine mâni olmamalarını) ve Dalmaçya'nın istikbalini Rusya'nın arzu ettiği gibi tâyin etmesine râzı olmalarını istiyorlardı. Üçüncü madde, önce Sir Charles Arbuthnot ile görüşülecek ve o bunun Osmanlılara mutlaka kabul ettirilmesini isterse üzerinde durulacaktı. Dördüncü maddeye gelince, Rusya mutlaka Hotin ile Bender'in rehine olarak bırakılması üzerinde ısrar etmeyecek, Sebastiani'nin İstanbul'dan

kovulması gibi Bâbüâli'den gelecek her hangi bir iyi niyet gösterisine râzı olacaktı. Osmanlılar beşinci maddeye râzı olmazlarsa Pozzo di Borgo, Rusya'nın Sırpı büsbütün terk etmediğini gösterecek ve Rusya'ya bağlı kalmalarını sağlayabilecek bir başka şartın teminine gayret edecekti. Maksat, Sırpı gerektiği zaman Rusya çıkarına tekrar kullanabilmektir. Altıncı maddenin birinci kısmı sâdece Eflâk ve Boğdan'a evvelce tanınan hakları yenilediğinden Osmanlıların buna itiraz etmeleri beklenmiyordu, ancak maddenin ikinci kısmına itiraz olunabilirdi. Böyle olduğu takdirde Pozzo di Borgo, İpsilanti tarafından beslenecek askerin 1500 olmasına râzı olabilirdi⁵.

Rus hükûmetinin Bâbüâli'ye kabul ettirmeyi tasarladığı şartlar gerçekçi olmaktan tamamen uzaktı. İki devleti harbe sokan sebeplerden hiç biri değişmemişken Bâbüâli'nin Dalmaçya'yı Fransız tasarrufunda değil de Rus tasarrufunda görmek istemesine, Rus dostluğunu Fransız dostluğuna tercih etmesine bir sebep yoktu. Bâbüâli'nin bir eyâletinin diğer eyâletlerine karşı silâhlanmasına râzı olabileceği ise kat'iyen düşünülemezdi. Rus hükûmeti Bâbüâli'nin tutumunu tamamen yanlış anlamıştı. Ruslara göre, Bâbüâli Fransız tesiriyle harb ilân etmişse de harb istemiyordu; Tuna boyundaki paşalara sâdece müdafaada kalmak emri ve Osmanlı-Rus münâsebetlerinin kesilmesinden sonra, âdet hilâfına, Rus elçisi Italinsky'ye iyi muâmele edilmesi bundan ileri geliyordu. İstanbul'da Fransız nüfuzu kırılırsa Bâbüâli'yle kolayca bir anlaşmaya varılabilecekti. Fransız nüfuzunun kırılabilmesi için de Osmanlılara Rusya ve İngiltere ile dost olmanın faydalarını izah etmeli, Avrupa'daki Fransız başarılarının Osmanlılara mübalâğalı olarak gösterildiği açıklanmalı, ve asıl düşmanlarının Fransızlar olduğu belirtilmeliydi. Maamafih Rus hükûmeti sâdece sözle Osmanlıları ikna edebileceğini sanmayıp, Rus ve İngiliz donanmalarının baskısına da lüzüm görüyordu. Fakat Rus hükûmeti İngiliz hükûmeti gibi Boğazları yarıp İstanbul'u tehdit etmekte bir fayda görmüyordu. Rus ve İngiliz filoları Boğazları yarıp geçseler bile İstanbul'u bombarduman etmekten başka bir iş yapamıyacaklardı, böyle bir hareketin ise hiç bir askeri önemi olmayacağı gibi iki donanma tehlikeli bir duruma da düşer-

⁵ Budberg'den Pozzo di Borgo'ya, St. Petersburg, 12/24 Mart, 1807, PRO.FO 65/72.

bilirdi. Rus ve İngiliz filoları Bozcaada önlerine gelip Çanakkale-Boğazı'nı abluka altına almalı ve İstanbul'a bu yoldan zahire ulaşmasını önlemeliydi. Eflâk ve Boğdan'dan da İstanbul'a zahire gitmediği için Rus hükûmetinin hesabına göre Osmanlılar kısa bir zamanda Ruslarla anlaşmağa mecbur kalacaklardı⁶.

Sir John Duckworth'un İstanbul önündeki muvaffakiyetsizliğini Viyana'dan ayrılmadan haber alan Pozzo di Borgo, İstanbul'da Fransız nüfuzunun hâlâ çok büyük olduğuna, üstün askerî kuvvetten başka hiç bir şeyin Osmanlıları sülha ikna edemeyeceğine ve bunun için de Rusların İngilizlerle işbirliği yapmaları gerektiğine inanıyordu. İstanbul'a veya Boğazlara karşı kuvvet kullanmak gerekirse, kullanılabilir kuvvet sâdece İngiltere'de vardı. Pozzo di Borgo İstanbul'da Fransız nüfuzunun mutlaka kırılması gerektiği kanaatindeydi. Herşeyden evvel İngiltere'nin bu hususta ısrar edeceğine inanıyordu. Bundan başka Fransızlar nüfuzlarını muhafaza ettikleri müddetçe Rus hükûmetinin arzu ettiği şekilde bir anlaşmaya varılamayacağına, bir anlaşmaya varılsa bile Bâbüâli'ye itimad olunamayacağına inanıyordu. Rus ve İngiliz hükûmetleri arasında hiç bir görüş ayrılığı olmadığını göstermek de çok mühimdi. Bu durumda Pozzo di Borgo Akdeniz'deki Rus amirali Seviavin'e gerekirse İngilizlerle iş birliği yapabilmek için geniş salâhiyet verilmesini, Tuna ordusu kumandanı General Michelson'a da savaşa devam etmesi için emir verilmesini, ancak Osmanlılara da harbin devam edip etmemesi kendilerine bağlı olduğu duyurulmasını tavsiye ediyordu⁷.

Budberg, Duckworth'un başarısızlığını haber alınca Seniavin'e Çanakkale-Boğazı'nı abluka altına almakla yetinmesini emretti, fakat Pozzo di Borgo'ya daha önce verdiği talimatı değiştirmeyip sâdece İngilizlerle birlikte bir anlaşma yapması, İngilizler ayrı bir anlaşma yapmak isterlerse, Pozzo di Borgo Osmanlılarla ayrı bir anlaşma yaparak İngilizlerle Osmanlılar arasında tavassut teklifinde bulunması hususunda talimat verdi⁸.

İngilizlerin başarısızlığını müteâkiben Rus amirali Seniavin, stratejik bakımdan büyük önemi olan Bozcaada'yı işgal edip Çanakkale-Boğazı'nı abluka altına almıştı. 21 Mayıs 1807 de Osmanlı

ve Rus filoları arasında ehemmiyetsiz bir çatışma oldu. Pozzo di Borgo, Bozcaada önündeki Rus filosuna bu çatışmadan üç gün sonra ulaştı ve derhal Seniavin ve Kaptan-Paşa vasıtasıyla Bâbüâli'ye murahhas olarak geldiğini bildirip kendisiyle müzakere edecek bir Osmanlı murahhasının tâyinini ricâ etti. Kabakçı isyanı ve III. Selim'in hâl'iyle ilgili olaylardan dolayı Bâbüâli'den bir cevap alamadı. İstanbul'daki son olaylardan sonra yeni hükûmetin yeni bir siyâset tâkip edip Rusya ile tekrar münâsebet kurmaya taraftar olacağını sanyordu. 9 Haziran'da Reis Efendi'ye tekrar yazdığı bir mektupta Osmanlı-Rus harbinden Bâbüâli'nin sorumlu olduğunu ve Bâbüâli «adâlet yolunu terk ettiğinden» Rusya'nın bir savunma tedbiri olarak Eflâk ve Boğdan'ı işgal ettiğini iddia etti. Osmanlıları sülha teşvik amacıyla Fransızların Bâbüâli'yi desteklemeğe arzuları olmadığını, olsa bile kaabiliyetleri olmadığından bahisle, hakikatte Fransızların Osmanlı İmparatorluğu'na bir tehlike teşkil ettiklerini ileri sürdü. Bu kadarla da yetinmeyip, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını Çar Aleksander'in iyi niyetine borçlu olduğunu sözlerine ilâve etti⁹.

Pozzo di Borgo, Osmanlı hükûmetini tahrik eden bu mektuptan müsbet bir netice bekleyemezdi. Bâbüâli'nin Rusya'ya hiç itimadı yoktu. Nitekim yeni Osmanlı hükûmeti Bâbüâli'nin dış siyâsetinde bir değişiklik olmayacağına, Osmanlı-Fransız dostluğunun muhafazasıyla Osmanlı-Rus harbine devam edileceğine dâir Fransız elçisi Sebastiani'ye teminat vermekte gecikmemişti. Osmanlı hükûmeti Pozzo di Borgo'nun mektubunu cevapsız bıraktığı gibi, bu mektubun muhtevâsından Sebastiani'yi de haberdar etti. Hükûmetine yazdığı bir raporda Osmanlı görüşünden bahs eden Sebastiani, Osmanlıların, İmparatorluğun büsbütün yıkılmasını Ruslarla eski anlaşmalarını yenilemeğe tercih ettiklerini ve Rusya ile anlaşabilmek için Rusların Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışmamalarını; gâspettikleri Gürcü topraklarını iâde etmelerini ve Yedi Ada'yı tahliye etmelerini şart koştuklarını bildirdi¹⁰. Neticede Tilsit anlaşması imzalanıp görevine son verildiği zaman Pozzo di Borgo henüz Osmanlılarla müzakerelere başlamağa muvaffak olamamıştı.

6 Aynı vesika.

7 Pozzo di Borgo'dan Budberg'e, Viyana, 28 Mart / 7 Nisan 1807, *VPR*, III, 540-43.

8 Budberg'den Razumovski'ye, 25 Nisan / 7 Mayıs, 1807, *VPR*, III, 569.

9 *VPR*, III, 597-602.

10 Driault, E., *La Politique Oriental de Napoléon: Sebastiani et Gardane, 1806-1808*, (Paris, 1904), 222.

İngiliz hükûmeti Osmanlı-Rus harbinin uzamasından endişe duyuyordu. Bir İngiliz filusunun Çanakkale-Boğazı'nı yarıp İstanbul'u tehdit etmesi de Osmanlı-Rus harbinin uzamasını önleyip, Osmanlı-Rus münâsebetlerinin yeniden tesisini sağlamak içindi. İngilizlerin bu teşebbüsleri başarısız kalmıştı; fakat Avrupa'daki tehlikeli durum karşısında Rusların Osmanlılarla yeniden münâsebet kurma ihtiyaçları artmıştı. İngiltere'nin ise Bâbıâli'yle arasının açık kalmasını gerektirecek bir sebep yoktu. Bu sebeplerden dolayı Bâbıâli'yle münâsebet kurmaya büyük önem veren İngiliz hükûmeti Mayıs 1807 de tecrübeli bir diplomat olan Sir Arthur Paget'i murahhas tayin edip Çanakkale'ye gönderdi. Yeni İngiliz Dışişleri Bakanı George Canning, Paget'e verdiği talimatta, Avrupa'daki siyâsî ve askerî durumun sebatsızlığı yüzünden, ileride meydana gelebilecek her durumu önceden kestirmenin mümkün olamayacağını belirtip İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili siyâsetinin prensiplerini ortaya koydu.

Canning, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ihtimâli ne kadar kuvvetli olursa olsun, İngiliz hükûmetinin buna âlet olmayı arzu etmediğini ve bunu menfaatine uygun bulmadığını kesinlikle ifade etti. Ayrıca Avrupa'ya ve bütün dünyaya Fransa'nın büyük bir tehlike teşkil ettiği o anda, bütün devletlerin Fransa aleyhine güçlerini birleştirip, bütün gayretlerini sarfetmeleri gerekirken, Rusya'nın toprak kazanmak emeliyle kuvvetlerinin mühim bir kısmını Osmanlılara karşı kullanmasına, İngiliz hükûmetinin müteessif olacağını belirtti. Osmanlı İmparatorluğu'ndan elde edeceği yerler Rusya'nın gücünü pek arttırmıyacağı gibi, toprak kazanmak için sarf edeceği gayret de Rusya'nın Fransa aleyhindeki çabalarına tesir edecek ve belki de onlara büsbütün son verecekti. Böyle bir gelişmenin ise çok mühim neticeleri olacaktı. Büyük bir ihtimâle Rusya ve İsveç, Fransa ile ayrı ayrı sülh yapacak, Avusturya da Rusya'ya harb açacaktı. Neticede Almanya hürriyetine kavuşma imkânından yoksun kalacaktı. Rusya Osmanlı İmparatorluğu'nun mülkî tamamîyeti eşası üzerine Bâbıâli'yle sülh yapmağa hazır olduğunu belirtmişti, fakat İngiliz hükûmeti Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak emelinde olduğunu biliyordu. Paget'e, Rus murahhasısının bu konudan bahs etmesi hâlinde, İngiliz hükûmetinin ilerideki tutumu hakkında kat'î bir şey söylememesi, o anda orta Avrupa'da kendilerini çok daha yakından ilgilendiren şeyleri ihmâl edip dikkatlerini doğu

Avrupa üzerinde toplamanın zamanı olmadığını ifade etmesi tâlimatı verildi¹¹.

İngiltere Mısır'da işgâl ettiği yerleri Osmanlılara iade etmeye hazırды. Amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığını temin ile Ruslara, bütün güçlerini Fransa'ya karşı kullanma imkânını vermek ve hem kendilerinin hem de Rusların Boğazları serbestçe kullanabilmelerini temin etmekte. Ancak Paget'e verdiği talimatta Canning, İskenderiye'nin tahliyesine karşılık, ya Osmanlıların müsadere etmiş oldukları İngiliz mallarını iade etmelerini veya bunlar için tazminat vermelerini şart koşmasını tenbih etmişti¹².

Çanakkale-Boğazı'nın ve İzmir'in abluka altına alınışı Osmanlılarda sülh yapma temâyülü uyandırmış, Canning de sülhun kolayca yapılabileceğine inanmıştı. Bu durumda Paget, Rusların Bâbıâli'den taleplerini çoğaltmamak için bütün gayretini sarf etmeliydi. Boğazların abluka altına alınışı Osmanlıları daha fazla direnmeğe meyl ettirmesi hâlinde, Paget, o âna kadar Rusya'nın talep ettiği şeylerden daha azına kanaat etmesi için Pozzo di Borgo'yu iknaya çalışmalıydı. Sir John Duckworth'un silâh gücüyle Osmanlılara kabul ettiremediği Osmanlı donanmasının teslimi şartının kabulü imkânsız olduğundan terk edilmeliydi. Sebastiani'nin mutlaka İstanbul'dan kovulmasını talep etmeğe de lüzum yoktu¹³.

Canning, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kuvvet kullanmanın büsbütün aleyhinde değildi. Paget'e, Rusların mutlaka elde etmek istedikleri şeyler varsa, onları destekleyip «bunların temini için doğrudan doğruya imparatorluk merkezine veya İmparatorluğun daha başka nâzik noktalarına karşı kuvvet kullanmak mümkünse râzı olması» tâlimatını verdi. Ancak Canning, Paget'e, başarıyla sonuçlanacağı önceden kesinlikle bilinmiyen herhangi bir harekâta yanaşmamasını da sıkı sıkı tenbih etti. Canning, Rusya'nın umduğundan daha azını kabûle ikna edilmesini her şeye tercih ediyordu¹⁴.

11 Canning'in Paget'e verdiği 1 numaralı talimat, müsvedde, PRO.FO. 78/56, tarihsiz fakat Augustus Paget'in *The Paget Papers: Diplomatic and Other Correspondence of the Right Hon. Sir Arthur Paget, G.C.B. 1794-1807* (2 cilt, Londra, 1896), isimli eserinde 16 Mayıs 1807 olarak verilmiştir.

12 Paget'e, 18 Mayıs, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 7.

13 Paget'e, PRO.FO. 78/56, nr. 2, (müsvedde), tarihsiz, fakat *The Paget Papers*'de 16 Mayıs olarak verilmiştir.

14 Aynı vesika.

Kısacası onun için «en mühim şey sülh, sonra da Rusya'yı tatmin edecek şartların temini» idi¹⁵.

Canning'in, Paget'e tavsiye ettiği hareket tarzından, onun sülhün temini için bir müddet beklemeğe râzı olduğu anlaşılıyor. Eğer Osmanlı kıyıları abluka altına alınmış ve abluka beklenen tesiri yapmışsa, Paget derhâl sülh müzâkerelerine girişebilirdi. Abluka beklenen tesiri yapmamışsa, Paget yine hiç beklemeden müzâkereye girişmeliydi. Fakat Çanakkale-Boğazı ve İzmir limanı abluka altına alınmamışsa, bu hareket derhâl tatbik edilmeli ve sülh müzâkerelerine, abluka tesirini gösterdiği zaman başlanmalıydı¹⁶.

Sir Arthur Paget, Bozcaada önlerinde bulunan İngiliz filosuna ancak 28 Haziran'da vâsıl oldu. Bu arada Kabakçı isyânı ve III. Selim'in hâl'i dolayısıyla İstanbul'da hükûmet değişmiş, Avrupa'da ise Fransızların Friedland'da Rusları yenmesiyle yepyeni bir durum meydana gelmişti. Paget Bozcaada önlerine geldiğinde Rus yenilgisinden haberdardı, fakat Rusya ile Fransa'nın Tilsit'te sülh yapmış olmalarından henüz haberi yoktu. İngiliz ve Rus donanmalarının Osmanlı sâhillerini abluka altına alışı beklenen tesiri yaratmamıştı. Paget daha fazla beklemenin mânası olmadığı kanaatine varıp derhâl Bâbîâli ile müzâkereye girişmeğe karar verdi. Ancak Fransızların Friedland'da kazandıkları zafer, kendinin sülh yapma imkânlarını azalttığına, ve Osmanlıları denizde «mükemmel bir dayak»tan başka birşeyin sülha iknâ edemeyeceğine inandırmıştı. Neticede Rus ve İngiliz filolarının birlikte Osmanlı donanmasına saldırmalarını ve bu maksatla Çanakkale-Boğazı'na yaklaşmalarını tavsiye etti. Pozzo di Borgo da bu tavsiyeye iştirâk etti. Seniavin ile İngiliz amirali Martin bu tavsiyeyi kabûl edip tatbikine râzı oldular, fakat daha sonra Çanakkale-Boğazı'nı yarmanın bir faydası olmayacağı kanaatine vardılar¹⁷.

Ruslarla ayrı sülh yapmayacağına dâir Osmanlılara defalarca verdiği teminata rağmen, Napoleon'un Tilsit'te Ruslarla sülh yapışı Osmanlılarda büyük bir hoşnutsuzluk yaratmış ve onlarda artık

Napoleon'a hiç güvenilemeyeceği kanaatini iyice yerleştirmişti. Fakat Osmanlılar Fransızları gücendirmemeği ve teklif ettikleri tavassutu kabûl edip bir an önce Ruslarla sülh yapmayı menfaatlerine uygun buluyorlardı. Aynı zamanda Osmanlı ve İngiliz menfaatleri arasında esasen bir ihtilâf olmadığını, İngilizlerin sadece Rusları desteklemek amacıyla Çanakkale-Boğazı'na saldırmış ve İstanbul'u tehdit etmiş olduklarını biliyorlardı. Oysa şimdi Ruslar, Fransızlarla sülh yapmışlardı, Rus-İngiliz ilişkilerinin akıbeti ise meçhuldü. Bu durumda Osmanlılar İngilizlerle yeniden münâsebet kurmayı cidden arzu ediyor, üstelik İngiliz deniz gücünden de ürkiyorlardı. Ancak İngilizlerle yeniden münâsebet kurmak için yapacakları herhangi bir teşebbüsü Fransızların hoş karşılamıyacağı aşikârdı. Sebastiani bir Fransız-İngiliz anlaşmasının muhtemel olmadığını söylüyor, Fransa'nın İngiltere aleyhine Bâbîâli'nin de dâhil olacağı bir ittifak kurmayı tasarladığından bahs ediyordu. Aynı zamanda Fransa'nın Hindistan'a saldırmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ve İran yoluyla asker sevk etmesi söz konusu idi. Bu durumda Osmanlıların İngilizlerle müzâkere etmesi, Fransızların Osmanlı topraklarına saldırmalarına bir vesile olabilirdi. Osmanlılar hem Fransızlarla harbe girmeyi arzu etmiyor, hem de Ruslarla sülh yapma imkânlarını tehlikeye koymaktan korkuyorlardı¹⁸.

Neticede Paget ile gizlice müzâkere edip İngiltere ile yeniden münâsebet kurmayı cidden arzu ettiklerine, İngiliz hükûmetini iknaya çalışmağa karar verdiler. Böylece hem bir İngiliz saldırısını önlemek, hem de, Fransız tavassutuyla Rusya ile sülh yapmak mümkün olmazsa, İngiltere ile müstakbel bir dostluğun temellerini atmış olmak istiyorlardı. Ancak müzâkereleri Sebastiani'den büsbütün gizli tutmanın mümkün olmayacağını göz önünde tutarak Paget'in ilk mektubunu Sebastiani'ye göstererek cevaplarını onunla birlikte yazmağa karar verdiler¹⁹.

Paget, Bâbîâli ile müzâkereye Pozzo di Borgo ile beraber girişmeğe kararlı idi. 10 Ağustos 1807'de Reis Vekili, Halet Efendi, kendisine hangi esaslar üzerine müzâkere teklif ettiğini sordu ve aynı

15 Canning'den Paget'e, hususî, 26 Mayıs, 1807, *The Paget Papers*, II, 295.

16 Paget'e, 17 Mayıs, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 3.

17 Paget'den Canning'e, H.M.S. «Queen», Bozcaada önlerinden, tarihsiz, fakat muhtemelen 30 Temmuz, 1807, *The Paget Papers*, II, 309-10; ve Paget'den Canning'e, 6 Ağustos, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 4.

18 Kaymakam'dan Sadrazam'a, 11 C. 1222/16 Ağustos, 1807, Başbakanlık Arşivi, K. Kepeci Tasnifi, 60/5, 16-18. Altmış küsur belgeyi ihtiva eden bu defterin mikrofilmini bana göndermiş olan sayın Rauf Tuncay'a teşekkürü bir borç bilirim.

19 Aynı vesika.

zamanda, Rusların Osmanlı karargâhında ayrı sülh müzâkerelerine girişmiş olduklarını bildirdi. On İngiliz harb gemisinin Çanakkale Boğazı'nda bulunduğunu ve yirmi tanenin de bunlara katılmak üzere yolda olduklarını öğrenen Halet Efendi, bir İngiliz taarruzundan korkuyor, Osmanlı donanmasının Naraburnu'nun arkasında toplanabilmesi için vakit kazanmak istiyordu. Paget, sülh esaslarının kaide üzere iki taraf murahhasları tarafından kararlaştırılması gerektiğini bildirip, bir Osmanlı murahhasının tayinini rica etti. Bunun üzerine Osmanlı hükûmeti Boğaz muhafızı sabık sadrazam Hafız İsmail Paşa'yı Paget ile müzâkere için görevlendirdi²⁰.

Rusların Osmanlılarla ayrı müzâkerelere girişmiş olmaları haberine rağmen, Paget, Pozzo di Borgo ile beraber müzâkere isteğinde ısrar etti ve 19 Ağustos'da Kaptan Paşa Cezzar Ali Paşa ile yaptığı bir mülâkatta Ali Paşa'nın destiğini sağladı. 21 Ağustos'da Tilsit'ten gönderilen bir Rus memuru Tilsit anlaşmasının yapıldığını Seniavin'e resmen tebliğ etti. Bunun üzerine Paget Osmanlılarla hemen ayrı müzâkerelere girişti; 30 Ağustos'da Hafız İsmail Paşa ile yaptığı bir mülâkatta İsmail Paşa'yı bir Osmanlı murahhasının tayinini tavsiyeye ikna etti. Kısa bir müddet sonra da İsmail Paşa kendisinin Paget'le müzâkerelere girişmekle görevlendirildiğini bildirdi. İsmail Paşa iki devlet harb halinde olmadığından İngilizlerin ablukayı kaldırıp İskenderiye'yi tahliye etmeleriyle iki devlet münâsebetlerinin yeniden tesis edileceği görüşünü savundu. Paget ise bu görüşe iştirak etmeyip iki devlet münâsebetleri kesilmiş olduğundan resmen -senet imzasıyla- yeniden tesisi gerektiğini belirtti ve Osmanlıların bir murahhas tayin etmeleri hususunda ısrar etti. İsteğini elde edebilmek için de İngiliz hükûmetinin İskenderiye'yi tahliye edip ablukayı kaldırmağa hazır olduğunu belirtti²¹.

İngilizler her ne yapsalar Osmanlıları kendileriyle sülh yapmağa ikna edemezlerdi. Ashında Çanakkale Boğazı'na tekrar saldırmağa karar verdikten sonra yapabilecekleri bir şey de yoktu. Osmanlılar en çok böyle bir saldırıdan korkuyorlardı, 1807 yazında bir İngiliz saldırısını Fransızları gücendirip Ruslarla sülh yapmak imkânlarını azaltmağa tercih ediyorlardı. Eylül başlarında Fransız-

20 Hâlet Efendi'nin mektubu Paget'in 5 numaralı raporuna ilişiktir, PRO.FO. 78/56; Kaymakam'dan Sadrazam'a, 11 C. 1222/16 Ağustos, 1807, Kepeci Tasnifi, 60/5, 17.

21 Paget'den Canning'e, 23 ve 30 Ağustos, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 5 ve 6.

ların Osmanlı-Rus müzâkerelerinin Paris'te yapılması teklifine Osmanlıların canı sıkılıp, bir ara İngilizlerle cidden müzâkere etmeyi düşünmüşlerse de, az sonra Fransız tavassutuyla Ruslarla sülh yapmayı düşündüler. İskenderiye hâlâ İngilizlerin elindeydi, fakat Osmanlılar için İskenderiye'yi kurtarmak Ruslarla sülh yapmak kadar ehemmiyetli değildi. İngilizler zaten İskenderiye'nin tahliyesine karşılık Osmanlılardan birşey talep edebilecek durumda değildiler. Canning, Paget'e Osmanlılarla yapacağı müzâkerelerde Mısır'ın tahliyesini bir koz olarak kullanması talimatını vermişti. Fakat İngiliz hükûmeti Reşit'te İngiliz kuvvetinin uğradığı felâketi haber alınca, Mısır'daki İngiliz konsolosu Major Missett'in Reşit elde olmadan İskenderiye'nin muhafazası mümkün olmayacağına dair yazdıklarına uyararak, Mısır'ın tahliyesini emretmişti. Paget Çanakkale Boğazına gitmek üzere Sicilya'ya vardığı zaman, Mısır'daki İngiliz kuvvetlerinin durumu epeyce düzelmiş olduğundan General Moore, Paget'in bir müddet için Mısır'ın tahliyesini tehir etmesi hususundaki ricasını kabul etmişti. Fakat Tilsit anlaşması ile durum yeniden değişmişti²².

Tilsit anlaşması üzerine İngilizler kuvvetlerini Sicilya'da toplayıp, herşeyden evvel İngiltere'nin müdafaasına bakmak zorunda kalmışlardı²³. Bunun üzerine 30 Ağustos'da Paget, Mısır'ın tahliyesini emretmek zorunda kalmıştı. Aynı sebepten dolayı Amiral Collingwood İngiliz deniz kuvvetlerinin Sicilya önlerinde toplanması gerektiğine inanıyordu. Çanakkale Boğazı yakınlarında beklemek bir mânâ görmüyordu. Boğaz'ın abluka altına alınışı bir işe yaramamıştı, çünkü Osmanlılar İstanbul'un ihtiyaçlarını kervan yoluyla karşılıyorlardı. Aynı zamanda Osmanlılar Boğazı takviye ediyorlardı, Collingwood buna karşı hiç bir şey yapamıyordu²⁴. Collingwood müzâkerelerin barışla neticelenmesini beklemiyordu, bunun için Osmanlılardan kesin bir cevap istemenin vakti geldiğine

22 Kaymakam'dan Sadrazam'a, 27 C. 1222/1 Eylül, 1807, Kepeci Tasnifi, 60/5, 20-22; Paget'den Collingwood'a, Massina, 10 Temmuz, 1807, *The Paget Papers*, II, 300; Paget'den Canning'e, H.M.S. «Queen», Sicilya önleri, 12 Temmuz, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 1; Mackesy, P., *The War in the Mediterranean 1803-1810*, (Londra, 1957), 209.

23 Mackesy, *Aynı eser*, 210.

24 Collingwood'dan Purvis'e, 30 Ağustos, 1807, ve yine aynı tarihte Duke of Northumberland'a, *Private Correspondence of Admiral Lord Collingwood*, E. Hughes tarafından neşre edilmiştir (Publications of the Naval Records Society, 98 inci cilt, 1957), 218, 219-21.

inanyordu. 4 Eylül'de Paget'e danışmadan Kaptan Paşa'ya yazıp Bâbîâlî'den kat'î bir cevap istedi. Paget, ara sıra, Osmanlılarla girdiği müzâkerelerin başarıyla neticeleneceğini tahayyül etmiş olmakla beraber, hakikatte müzâkerelerin başarısız kalacağına inanıyordu. Fakat Collingwood'un müzâkerelere karışmasına çok kızmıştı. Müzâkerelere kendisinin değil Osmanlıların son vermesini istiyordu²⁵. Buna rağmen Paget'in sabrı tükenip 14 Eylülde Bâbîâlîye bir ültimatı verdi. On gün içerisinde Osmanlılar kendisiyle müzâkereye memur bir murahhas tayin etmezlerse memuriyetine son verecekti.

15 Eylülde İsmail Paşa İngiltere ile Bâbîâlî arasındaki münâsebetleri gizlice yeniden kurmakla görevlendirildi. Paget gizli bir anlaşmayı kabul etmezse, İsmail Paşa aşikâr bir anlaşma yapmağa salâhiyeti olmadığını ifade edip tekrar Bâbîâlî'ye mürâcaat edecekti. Osmanlı hükûmeti İsmail Paşa'ya maksadın vakit kazanmak olduğunu hatırlatıp, Bâbîâlî'nin gerçekten sülh istediğine İngilizleri ikna etmeğe çalışmasını emretti²⁶. Neticede, 18 Eylül'de İsmail Paşa, Paget'e, Bâbîâlî'nin Rusya ile İslabozia'da imzaladığı mütâreke sona erinceye kadar gizli tutulacak bir anlaşma imzalamayı teklif etti. Bu müddetin sonunda Rusya ile sülh yapılsın yapılmasın Osmanlı-İngiliz anlaşması açıklanacaktı. Bu müddet doluncaya kadar da Paget İstanbul'a gitmeyip adalardan birinde ikâmet edecekti. Paget bu teklifleri hiç tereddütsüz reddedip altı hafta sürecek bir mütâreke teklif etti. Bu müddetin sonunda nihâf bir anlaşma müzâkere etmek için İstanbul'a davet edilmesini şart koştu²⁷. Neticede Osmanlı-İngiliz müzâkereleri çıkmaza girdi.

30 Eylül'de Canning'in 14 ve 15 Ağustos tarihli talimatları ve bunlarla birlikte gönderdiği Tilsit muahedesinin açık şartları Paget'in eline geçti ve Osmanlılarla anlaşmaya varmak için son bir teşebbüste bulunmasına vesile oldu. Canning, Paget'e Ruslarla Fransızların Osmanlıları Avrupa'dan kovmak niyetinde olduklarını belirtip, Osmanlı hükûmeti, Osmanlı topraklarının her neresinde ikâ-

25 Collingwood'dan Paget'e, 4 Eylül, 1807, ve Paget'den Canning'e 30 Ağustos ve 5 Eylül, 1807, *The Paget Papers*, II, zikr edildikleri sırayla 343, 333-34, ve 348.

26 Kaymakam'dan İsmail Paşa'ya, 14 B. 1222/17 Eylül, 1807, K. Kepeci Tasnifi, 60/5, 22-3.

27 Paget'ten Canning'e, 24 Eylül, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 10.

met ederse etsin, İngiliz hükûmetinin kendisiyle «yakın dostluk ve ilişki» kuracağını ifâde etti. Canning İngiltere'nin Fransızlarla Ruslara mukavemet edebilecek paşaları himâye edip desteklemesi gerektiğini ifâde edip, Paget'e, Tepedelenli Ali Paşa ve İzmir Valisiyle irtibat kurmasını ve gerekirse İngiliz donanmasının kendilerini destekliyeceğini ifâde etmesi talimatını verdi²⁸.

Paget, 5 Ekim'de İsmail Paşa ile mülâkat yapıp, Fransızlarla Rusların Bâbîâlî aleyhine bazı projeler hazırlamış olduklarını fakat bunları şimdilik fiile ırcâ etmediklerini ifâde etti. Ona göre, Tilsit anlaşmasının 22 nci maddesi Eflâk ve Boğdan'ı Osman hâkimiyetinden çıkarıp Rusya ile Fransa'nın müdâhalelerine maruz bırakıyordu. Bundan başka Tilsit anlaşmasının gizli maddeleriyle Fransa ile Rusya'nın Avrupa'daki Osmanlı topraklarını paylaşmaya karar verdiklerine dair İngiliz hükûmetinin kat'î malûmatı olduğunu belirtti. Paget, bütün bunları Halet Efendi'ye yazdığı bir mektupta tekrarlayıp hükûmetinin Sultan'ı tanıyıp kendisiyle dostane münâsebet kurmak isteğini belirtti. Sultan'a, İskenderiye'ye muhafız asker göndermesini teklif etti, ve Mısır'ı Fransız tecavüzüne karşı korumak için İngiliz deniz kuvvetlerinin desteğini vâdetti. İngiltere sadece iki devlet arasındaki siyasî ve ticarî münâsebetlerin yenilenmesini istiyordu. Bu son teşebbüsü de Bâbîâlî üzerinde bir etki yapmayınca, Paget, 7 Ekim'den başlayıp 12 güne kadar Bâbîâlî'den tatmin edici bir cevap almadığı takdirde görevine son vereceğini belirtti²⁹.

Osmanlı hükûmeti Fransa aracılığıyla Rusya ile sülh yapmağa kesinlikle karar vermiş olduğundan yeni bir gelişmeye imkân yoktu. Neticede 19 Kasım'da Kaptan Paşa³⁰, Paget'e, hükûmetinin bir takım güçlüklerden dolayı müzâkerelere son vermek zorunda olduğunu, fakat Bâbîâlî kendisini İngiltere ile harb halinde saymadığını ve İngiltere ile münâsebetlerini yeniden tesisi cidden arzu ettiğini söyledi. Hükûmetinin gelecek dört ay içerisinde İngiltere ile müzâkere için yeni teklifte bulunacağını sözlerine ilâve etti³¹.

28 Canning'den Paget'e PRO.FO. 78/56, nr. 8 ve 9.

29 Paget'ten Canning'e, 6 Ekim, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 14. Paget'in Halet Efendi'ye yazdığı mektubun bir sureti bu rapora ilişiktir.

30 Bu arada Hâfız İsmail Paşa vefât etmişti.

31 Paget'ten Canning'e, 22 Ekim, 1807, PRO.FO. 78/56, nr. 16.

Osmanlı hükûmeti vakit kazanabilmek için Paget'le yaptığı müzâkerelere son vermek zorunda kalışı, kısmen Divan Tercümanı Aleksander Sutzonun ihaneti yüzündendi. Osmanlı-İngiliz müzâkereleri Sebastiani'den gizli tutulmuştu. Fransız taraftarı olan Sutzon, Sebastiani'yi müzâkerelerden haberdar edince Osmanlı hükûmeti Sutzon'u idam edip müzâkerelere son vermektan başka çare görmemişti³². Böylece, Pozzo di Borgo'nun faaliyetleri gibi, Paget'in de Bâbıâli'yle münâsebet kurmak teşebbüsleri müspet bir sonuç vermedi.

32 Paget'ten Italinsky'ye, 9 Ekim, 1807, *The Paget Papers*, II, 371; Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet* (tertib-i cedid), 1309/1891-92 baskısı, VIII, 244.